



Layihənin istiqaməti:

"İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi"

İnsan potensial olaraq bir çox duyğu və xarakterin inkişafına uyğun müəyyən proqramda yaradılır. Bütün canlılardan fərqli olaraq, yalnız o, inkişafa açıqdır. Bioloji varlığına paralel olaraq bəşər övladında mənlik, xarakter, şəxsiyyət, vicdan, insani və mənəvi dəyərlər inkişaf və təkamül edir. İnsanın varlığını, mənəvi dünyasını xarakteri, hiss və duyğuları, mədəniyyəti, aldığı tərbiyə, təhsil, dünyagörüşü müəyyən edir. Gen daşıyıcıları, mühit, təhsil, əxlaq yaradılanların ən kamilini mənəvləndirən, mahiyyətini açan, eyni zamanda, şəxsiyyətə çevirən amillərdir.

Bu sırada mənəviyyət və əxlaq xüsusi önəm daşıyır. Çünki insanı insan edən mənəvi aləminin zənginliyi, əxlaqi saflığıdır. Mənəviyyətsiz sosial mühitdə kaos, özbaşınalıq hökm sürür, maddi aləmə olan hədsiz ehtiras, hərislik fəziləti məhv edir. Bu aspektdən insan şəxsiyyətinin təhlili göstərir ki, sivil dünyanın intellektli və mədəni insanlardan öncə mənəviyyəti təmiz, ədalətli, mərhəmətli topluma ehtiyacı var.

Qloballaşma və modernləşmə şəraitində dünyada müşahidə olunan mənfi dəyişikliklər əxlaqi fəzilətlərdə böyük dəyərlərin itməsinə səbəb olur. İçində yaşadığımız dünyanı şəkilləndirən, orta əsrlər xristian mədəniyyətinə qarşı formalaşdırılmış Qərbi Avropa mədəniyyəti, səmavi qaynaqlı dini inanc sistemlərinin yerinə sərmaçılıq, iqtisadi güc mərkəzə alan ideologiyalar yaratmışdır. Bu sırada postmodern fəlsəfəsinin təməlini təşkil edən tendensiyalara, nəzəriyyələrə görə, ümumi mənəvi anlayışlar və prinsiplər artıq öz qüvvəsini itirmişdir; əxlaqi normaların mənbəyi yaşanan şərait, dövrün tələbidir. XIX əsr nihilizm düşüncə tərzini əxlaqi rədd edirdisə, postmodern əxlaq ümumbəşəri və sabit etik prinsiplərinin əsassızlığını göstərərək ümumi əxlaq qanunlarını nisbiləşdirir. Fransız filosofu Derridanın "keçmişin və gələcəyin qəbiristanlığı" kimi xarakterizə etdiyi postmodernizm dünyagörüşünə görə, "doğru" və "yanlış" anlayışları yalnız nisbi xarakter daşıyır, müsbəti və mənfəti müəyyən edən universal dəyərlər mövcud deyil. İnsanın azadlığı, o cümlədən, ifadə azadlığı, esensializm, realizm, obyektivlik modern nəzəriyyələrin təməli prinsipi olsa da, yeni dövr dindənəkar Qərb mədəniyyətində, düşüncə formalarında açıq-aşkar bir nəfs anlayışı və onu islah etmək kimi termin yoxdur. Digər tərəfdən, bu gün insan mənəviyyəti texnoloji inkişafın, kütləvi kommunikasiyanın gətirdiyi problemlərlə üz-üzədir. Bu problemlərin qarşısında aciz qalan və qarşılaşdığı zaman həll edə bilməyən millətlərin ayaqda qalması, dəyərlərini, adət-ənənələrini gələcək nəsillərə ötürə bilməsi sual altındadır.

Göründüyü kimi, qloballaşma, postmodernizm dövründə aparılan islahatlar, əsaslı dəyişikliklər, texnoloji innovasiyalar cəmiyyətin müxtəlif sahələrində sürətli inkişafının, nailiyyətlərinin trayektoriyası olsa da, bu prosesin tarixi-mədəni irsə, əxlaqi-mənəvi, sabit, ümumbəşəri dəyərlərə təhlükə meyilləri də dənilməz faktır. Qlobal inteqrasiya bir tərəfdən ölkələr arasında qarşılıqlı iqtisadi, sosial, siyasi inkişafı, maddi və mənəvi dəyərlərin milli həddələri aşaraq dünya səviyyəsində yayılması, fərqliliklərin adaptasiyası, digər tərəfdən milli ləyaqət, milli dövlətçilik, milli-mənəvi dəyərlər problemi şəklində ortaya çıxır. Milli-əxlaqi dəyərlərdən, insani keyfiyyətlərdən hər gün birinin qloballaşmanın pəncələrinə qurban edildiyi, sıradan çıxdığı dövrdə mənəvi mühitdə yaşanan korlanma zamanla cəmiyyətin bütün seqmentinə yayılır. Sevgi, hörmət, güvən, ədalət, şəfqət və mərhəmət hissələri itdikcə, xə-

Təhsildə mənəviyyətin prioritetliyi

Mənəvi dəyərlərə varislik və müasirlik prizmasından yanaşılması dövlətçilik və mənəvi irs baxımından əhəmiyyətlidir

yanət, eqoizm, ədalətsizlik kimi mənfi davranışlar özünü göstərir. Hər şeyin maddələşdiyi bir zamanda "təmiz cəmiyyət" quruluşunu yaratmaq üçün təcridatçı əxlaq, mənəvi mənada bir təmizlənməyə ehtiyacımız olduğu şübhəsizdir.

Qloballaşmanın təbiətindən doğan zəruri dəyişikliklər, ictimai-siyasi, mədəni islahatlar, siyasi plüralizm, fikir azadlığı vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu sahəsində demokratik mühitin yaranmasını təmin edir. Təbii ki, Azərbaycan Respublikası dünya birliyinin üzvü kimi dəyişən dünyanın reallıqlarından, qlobal inteqrasiya proseslərindən təcrid oluna bilməz. Lakin bu adaptasiya, modernləşmə, mütərəqqi təcrübəyə, elmi innovasiyalara əsaslanaraq şüurlu şəkildə, milli şəxsiyyətimizi təşkil edən spesifik xüsusiyyətlərimiz itirilmədən reallaşmalıdır. Vətəndaş cəmiyyətinin formalaşdırılması üçün şəxsiyyətin toxunulmazlığı, fikir və söz azadlığı, tolerantlıq mühitinin bərqərar olmasının vacibliyi kimi, əxlaqi-mənəvi, milli, bəşəri dəyərlərin mühafizəsi istiqamətində də konkret addımların atılması zəruridir, mütləqdir.

Bu gün mənəvi dəyərlərə varislik və müasirlik prizmasından yanaşılması dövlətçilik və mənəvi irs baxımından əhəmiyyətlidir. Çünki hər bir xalq, millət ona məxsus əxlaqi normalar və baxışları ilə bağlı olan milli-mənəvi dəyərlərin yaradıcısı olmaqla yanaşı, həm də qoruyucusu və daşıyıcısıdır. Milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılmasını dövlətin əsas vəzifələrindən biri kimi qiymətləndirən ümummillət lider Heydər Əliyevin təbirincə desək "xalqımız yüz illərlə, min illərlə adət-ənənələrini, milli-mənəvi dəyərlərini yaratmışdır və bunlar indi bizim xalqımızın mənəviyyətini təşkil edən amillərdir".

Ulu öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik konsepsiyasının davamı kimi, bu gün gənclərin milli-mənəvi ruhda tərbiyəsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindədir. Prezident İlham Əliyevin sərəncam və çıxışlarından irəli gələn vəzifələr dövlətçilik tərbiyəsinin zənginləşdirilməsinə yönəlmişdir. Prezidentin sərəncamı ilə təsdiq olunmuş

ballaşmanın ziddiyyətli təbiətindən qorunması, təhsil sistemində xüsusi təlim mexanizminin hazırlanması, gənclərin mənəvi dəyərlər əsasında tərbiyəsinin məzmunu, forması, metodları və yollarının yenilənməsi sosial-tarixi səbəb, zamanın problemindən doğan zərurətdir. Düşünürük ki, bu istiqamətdə səmərəli trayektoriya kimi ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrində mənəviyyət fənninin tədrisi məqsədəuyğun olar.

Bu gün təhsil prosesində fundamental elmi biliklərin tədrisi ilə yanaşı, fəlsəfə, politologiya, pedaqogika, tarix, ədəbiyyat, psixologiya, dünya mədəniyyəti və s. humanitar fənlərin, xüsusi maarifləndirici seminarların, müxtəlif mövzulu tədbirlərin keçirilməsi gənclərin mənəvi tərbiyəsinə, ümumi mədəniyyətinə, şəxsiyyətinin formalaşmasına müəyyən mənada təsir göstərsə də, bu fənlərdə mənəviyyətin bu və ya digər aspektləri ifadə edilmiş, tam mahiyyəti aşılanmır. Bu baxımdan mənəviyyət fənninin bütöv anlamını əks etdirən, ayrı-ayrı əxlaqi kateqoriyaların mahiyyətini konkret faktlar əsasında açıqlayan, tərbiyə işinin təşkilində milli-əxlaqi dəyərləri nəzərə alan sistemli proqramların, metodik vəsaitlərin, dərslərin hazırlanması və tədris prosesinə tətbiqi zərurətə çevrilir.

Respublikamızın erməni işğalçıları tərəfindən hərbi təcavüzə məruz qaldığı, torpaqlarımızın 20 faizinin işğal olunduğu bir vaxtda gənc nəslin vətənpərvərlik ruhunda tərbiyəsi daha böyük aktualıq və yeni təbliğat metodlarının işlənməsini tələb edir. Tarixi yetkinləşmə və təkamül prosesinin əsas amili olan müstəqilliyimiz, dövlətçilik ənənələrimiz milli-mənəvi dəyər kimi qiymətləndirilərək sosial-tarixi baxımdan qorunmalı, mənəvi-fəlsəfi anlamın yetişməkdə olan gəncliyə aşılanması, eyni zamanda, dövlətçilik tənqidinin, millətə, Vətənə bağlılıq, dövlət rəmzlərinə ehtiram və hörmət hissələrinin gücləndirilməsi mənəviyyət dərslərində diqqət edilməli məqamlar olmalıdır.

Müasir dünyada xüsusilə Avropanın bir sıra dövlətlərindəki milli faciə, qlobal ailə, nikah, nəsəl böhranının Azərbaycanda da yaşanması, demografik problemlərin kütlə-

Bəşəriyyətə son din olaraq göndərilən İslam insan təbiətini yaxşıya və pisə açığı istiqamətlərə qəbul edir, insana şükür qapısını göstərir. İslamda insanın gerçək sağlamlığını, daxili dincliyini qoruyub saxlaması, qabiliyyətlərini inkişaf etdirərək istehsalat istiqamətləndirilməsi, qazandıqlarını paylaşması, təfəkkürdə şükür etməsi və bütün yardımları sevməsi öyrədilir. İnsanın mahiyyətinin bədən, nəfs və ruh olmaq üzrə üç varlıq təbəqəsindən ibarət olduğunu qəbul edən İslam dinində bədənə ruh arasında bir təbəqə, körpü funksiyası daşıyan nəfsin nə öldürülməsi, nə də yox sayılması, yalnız tərbiyə edilib ruha xidmətçi mövqeyində olması göstərilir. Sağlam bir nəfs şükürün qapısını açan və şükür çoxaldan, əxlaqi saflaşdırıcı bir potensial mexanizmdir. Bu baxımdan mənəviyyət dərslərində İslam əxlaqının rolunu önə çəkmək, həmçinin digər səmavi kitalardan, Qərb fəlsəfəsindən, Uzaq Şərqi təlimlərindən insan mənəviyyətinə dair seçmələri təlim-tərbiyə işinin təşkilinə tətbiq etmək təqdirəlayiqdir.

Mənəviyyət dərslərində müəllim seçimi, mənəvi atmosfer diqqət ediləsi pedaqoji nöqtələrdir. İlk öncə mənəviyyət fənnini tədris edən pedaqoqların, elmi dərəcəsi, auditoriyaya girməyə mənəvi haqqı olmalı, şagirdin, tələbənin rəğbətini qazanmağı bacarmalıdır. Digər tərəfdən, müəllimlərin özünün də tədris prosesinə başlamazdan əvvəl bu istiqamətdə müəyyən biliklərə yiyələnməsi faydalı və vacib pedaqoji şərtidir.

Mənəvi atmosfer və duyğular bu tədris-təlim prosesinin əsas amillərini təşkil etməlidir; mənəvi duyğulardan uzaq, texniki şəkildə, sıradan bir dərslər tədris dəyərləri əhəmiyyətsizləşdirir. Bu səbəblə pedaqoqların üzərinə düşən əsas vəzifə dərslərində mənəvi atmosfer yaratmaqdır. Şagirdlərin, tələbələrin biliyinin qiymətləndirilməsi gələcək, motivasiyaedici şifahi qiymətləndirmələrdən istifadə daha məqsədəuyğundur.

Düşünürük ki, təhsildə mənəviyyətin prioritetliyi məsələsinə, tədrisin təşkilində, təlim-tərbiyə prosesində mənəviyyət fənninin tətbiqi, ali və orta ixtisas müəssisələrində tədrisi ideyasına əlaqədar qurumlar tərəfindən müəyyən münasibət bildiriləcək. Böyük ehtimalla təklif olunan innovativ konsepsiya əxlaqi kateqoriyaların şərhli yolu ilə gənclərdə sağlam həyat tərzinin, düzgün yaşayış fəlsəfəsinin dərk olunması, ümumən cəmiyyət, millət, insanlıq adına keyirli, fəzilətli şəxsiyyətlərin formalaşdırılması metodologiyası kimi təhsil prosesinə uyğunlaşdırılacaq.

Dünyaya gələn hər bir fərdin mədəni və mənəvi inkişafını ilk olaraq valideynləri, ailəsi, paralel şəkildə təhsil aldığı müəssisə və sosial mühit müəyyən edir. Bu məntiqə əsasən, mənəviyyət dərslərinin tədrisi ilə, millət olaraq əvvəlcə ailədən başlamaq üzrə, bəşəri dəyərləri milli və mənəvi dəyərlərdə yoğurub, keçmişdən və milli şəxsiyyətdən almış olduğu güclə gələcəyə inamla baxan fədakar və əzmlil, ənənələrə sadıq, eyni zamanda qul psixologiyasından uzaq - demokratik prinsiplərə bağlı, sevgi və ədalət duyğusu uca olan gənclər yetişdirmək prioritetimizə çevriləcək. Unutmamalıyıq ki, bu günkü gənclik millətin gələcəyi, dövlətin müqəddəratıdır. Gənc nəsəl isə bizim istədiyimiz kimi deyil, tərbiyə etdiyimiz kimi formalaşır.

Leyla Rəşid
BDU-nun Jurnalistika
fakültəsinin doktorantı

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun maliyyəsi əsasında hazırlanıb.

Müasir dünyada xüsusilə Avropanın bir sıra dövlətlərindəki milli faciə, qlobal ailə, nikah, nəsəl böhranının Azərbaycanda da yaşanması, demografik problemlərin kütləviləşməsi üçün mənəviyyət fənninin tədrisi bir əxlaq səfərbərliyi ola bilər. Şərəf, ləyaqət, namus kimi mentallaşmış dəyərlərin, ailə ənənələrinin qorunmasında, xüsusilə yeniyetmələrin cinsi tərbiyəsində bədii ədəbiyyatın, folklor nümunələrinin, o cümlədən klassiklərin əsərlərinin bədii, poetik çalarları, sənətkarlıq xüsusiyyətləri deyil, əxlaqi-mənəvi mahiyyəti önə çəkilməli, gənclərin ədalət, humanizm, xeyirxahlıq, yardımsevərlik, halallıq, zəhmətkeşlik, böyüklərə hörmət, kiçiklərə və qocalara qayğı, mərdlik və s. ruhda tərbiyə edilməsinin metodologiyası açıqlanmalıdır.

"Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nda da milli-mənəvi dəyərlərə yiyələnməklə gənc nəslin mənəvi-əxlaqi tərbiyəsi əsas vəzifələrdən biri kimi qeyd olunur.

Qeyd etdiyimiz kimi, demokratiyanın siyasi sistem kimi formalaşdırılmasını tələb edən qloballaşma və mədəni inteqrasiya prosesində Azərbaycan Respublikasının da iştirakı mədəniyyət siyasətini, milli-mənəvi dəyərlərin qorunmasını zərurətə çevirir. Xalqın tarixən formalaşmış əxlaqi-mənəvi meyarlarını, genetik yaddaşını, tarixi kimliyini, milli irs və özünəməxsusluğunu, adət-ənənələrini gələcək nəsillərə aşılamaq, əxz etdirmək kimi tarixi missiyanın həyata keçirilməsi xüsusilə təhsil nümayəndələrindən, orta və ali təhsil müəssisələrində çalışan pedaqoqlardan daha böyük məsuliyyət tələb edir. Milli özünəməxsusluğun, milli ənənələrimizin, əxlaqi-mənəvi dəyərlərimizin qlo-

vələnməməsi üçün mənəviyyət fənninin tədrisi bir əxlaq səfərbərliyi ola bilər. Şərəf, ləyaqət, namus kimi mentallaşmış dəyərlərin, ailə ənənələrinin qorunmasında, xüsusilə yeniyetmələrin cinsi tərbiyəsində bədii ədəbiyyatın, folklor nümunələrinin, o cümlədən klassiklərin əsərlərinin bədii, poetik çalarları, sənətkarlıq xüsusiyyətləri deyil, əxlaqi-mənəvi mahiyyəti önə çəkilməli, gənclərin ədalət, humanizm, xeyirxahlıq, yardımsevərlik, halallıq, zəhmətkeşlik, böyüklərə hörmət, kiçiklərə və qocalara qayğı, mərdlik və s. ruhda tərbiyə edilməsinin metodologiyası açıqlanmalıdır. Məsələn, Nizami Gəncəvinin saf məhəbbəti tərənnüm edən "Xosrov və Şirin" əsərinin mənəvi-tərbiyəvi aspektləri göstərilməklə, həm də bir əxlaq poeması kimi tədrisi doğru olar. Poemada "Məhribanunun Şirinə öyüdü" başlıqlı parça isə yeniyetmə, gənc qıza verilən ən müqəmməl əxlaq dərsləri, etik prinsip kimi qiymətlidir.